

Josip Miletić

Sveučilište u Zadru
Obala Petra Krešimira IV. 2
23000 Zadar
jmiletic@unizd.hr

HRVATSKO KAZNENOPRAVNO NAZIVLJE

U radu se u kratkim crtama prikazuje povijesni pregled hrvatskoga kaznenog zakonodavstva te sudbina kaznenopravnih naziva u tom kontekstu. Dokazuje se da je velik broj hrvatskih kaznenopravnih naziva potvrđen u starim hrvatskim zakonima, ali da novije hrvatsko kazneno zakonodavstvo ipak nije robovalo hrvatskoj terminološkoj tradiciji, nego ju je korigiralo gdje je to bilo potrebno u skladu s novijim hrvatskim jezičnim razvojem.

Hrvatsko kaznenopravno nazivlje je nazivlje koje se koristi u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu. Kazneno zakonodavstvo, kao jedno od tradicionalnih i temeljnih područja zakonodavstva predstavlja zapravo kralježnicu pravosudnog sustava svake zemlje. Naime, bez mnogih drugih zakona pravosuđe može privremeno, manje ili više uspješno funkcionirati, ali bez kaznenih zakona brzo bi se urušio cijeli pravosudni sustav.

Kazneni zakoni definiraju kaznena djela, reguliraju njihovo sankcioniranje i utvrđuju postupke kaznene procedure.

U kratkim crtama prikazat ćemo povijesni pregled hrvatskoga kaznenog zakonodavstva i u sklopu toga sudbinu kaznenopravnih naziva.

Kazneno zakonodavstvo ima dugu tradiciju na području Hrvatske.

S povijesnoga gledišta Hrvatska je imala svoje autonomno kazneno pravo još u dalekoj prošlosti ranoga srednjeg vijeka u statutima naših gradova. Statuti hrvatskih gradova od XII. do XVI. stoljeća – Vinodolski (1288), Korčulanski (1214), Vrbničko – Krčki (1388), Buzetski (1430) sadržavali su uglavnom potpunu pravnu regulativu i predstavljali su kodekse: kaznenog, građanskog i upravnog prava, a neke njihove odredbe imale su, moglo bi se

reći, ustavnopravno značenje. Zbog toga oni imaju značenje zakona, a ne lokalnih propisa.¹ Statuti navedenih primorskih gradova imali su materijalno-pravne i postupovne odredbe, što uostalom i čini kazneno zakonodavstvo. Drugim riječima, imali su propisane kazne za kaznena djela kao i precizno uređene postupke njihova sankcioniranja.

Iako nisu bili na snazi na području cijele Hrvatske, oni nepobitno svjedoče o stoljećima kontinuiteta primjene kaznenog zakonodavstva na hrvatskom tlu i uporabi hrvatskog jezika u sudskoj praksi.

U usporedbi s kaznenim pravom primorskih gradova, o kaznenom pravu gradova u unutrašnjosti, zna se kudikamo manje. Međutim, iz privilegija koja su ugarsko – hrvatski kraljevi davali slobodnim gradovima, može se smatrati da su slobodnim kraljevskim gradovima, uz potvrdu domaće kaznene jurisdikcije, ostavili u nadležnost i domaće kazneno pravo. Spomenimo povlasticu Bele IV. zagrebačkom Gradecu 1242, Varaždinu 1220, Samoboru 1242, vojvode Kolomana Virovitici 1234, Križevcima 1252, dok Ludovik I. 1356. Koprivnici daje privilegij sadržajno isti kao i onaj Gradecu, a dopisi su zanimljivi jer sadržavaju i kaznenopravne odredbe.²

Na temelju svega navedenog, s pravom se možemo složiti s tvrdnjom Vladimira Mažuranića s početka dvadesetog stoljeća: “Nije prostrano tlo, na kojem se je službeni hrvatski jezik – u pismu – od najstarijega do najnovijega vremena održao u vlasti jezika obćenito gospodujućega, službenoga. Ali premda su tuđji – mrtvi i živi – jezici u mnogih krajevih naše domovine iztiskivali, sad više sad manje, materinji naš jezik, ovaj je ipak svagda sve do posljednjih decenija XVIII., a do prvih XIX. vieka služio i višim krugovima uzduž Primorja i po predjelih Posavja i Podravja kao jezik, dostojan da ozvanja za gospodskim i za zelenim stolom... Prije toga razdoblja bilo je vazda sad obsežnijih sad tjesnijih pokrajina, sad viših sad nižih oblasti, gdje su se i najznatniji poslovi obavljali u našem jeziku, u oblicih stalnih, predajom posvećenih, svakomu razumljivih. Od Kotora i Dubrovnika do Istre, po župah hrvatskih u sadašnjoj Bosni, Dalmaciji i Hrvatskoj nalazimo tragova jednomu službenomu hrvatskomu jeziku zapadnoga govora... Pravni spomenici, iz tih predjela potječući, što nam jih je sudbina spasila iz vrtloga burnih vjekova, svjedoci su nam, da onaj bludi, tko misli, da je jezik naš, kao jezik službeni, pravnički, jezik mlad, nov. On je živio od vjekova ovamo.”³

Vidimo da su začeci hrvatskoga kaznenog zakonodavstva u statutima naših srednjovjekovnih gradova i povlasticama koje su dobivali slobodni kraljevski gradovi. Kasnije se u Hrvatskoj primjenjivalo kazneno pravo državnog ustrojstva, kojem su pojedini dijelovi Hrvatske pripadali, zbog tadašnjih političkih prilika.⁴

¹ *Nacrt prijedloga Zakona o prijestupima i prekršajima*, 2000, Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, Zagreb, 4.

² Isto, 4–5.

³ Mažuranić (1902: 236).

⁴ *Nacrt prijedloga...* (2000: 5).

1788. god. Ivan Matković iz Požege prevodi Kazneni zakonik Josipa II. *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*, koji se tiska u Budimu pod nazivom *Općinska naredba od zločinovah i njihovih pedepsah*.⁵

Samo godinu dana nakon stupanja na snagu austrijskoga Kaznenog zakonika iz 1803. god. u Zadru se tiska *Skupozakonik iliti naredbe česarske kraljeve vrhu zločinstva i pedipse određene protiva zločincem*. To je bio prijevod toga austrijskog kaznenog zakona. Vidimo da se u Hrvatskoj sustavno prati stanje austrijskoga kaznenog zakonodavstva, koje je bilo jedno od najnaprednijih zakonodavstava onoga vremena.

No, stupanjem na snagu *Kaznenog zakona o zločinstvih, prestupciah i prekršajih* iz 1852. godine Hrvati prvi put dobivaju kazneni zakon na hrvatskom jeziku koji se upotrebljava na hrvatskom sjeveru i jugu, jer su do tada u sjevernoj Hrvatskoj bili na snazi mađarski i austrijski zakoni, budući da *Osnova kaznenog zakona o zločinstvih i prestupciah za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju* iz 1879. godine nikada nije postala zakonom.⁶

Godinu dana nakon *Kaznenog zakona o zločinstvih, prestupciah i prekršajih* pojavljuje se i *Kazneni postupnik*. 1875. god. imamo i novi *Kazneni postupnik*.

Ti su zakoni predstavljali recepciju tadanjih najnovijih austrijskih kaznenih zakona, a hrvatsko kaznenopravno nazivlje uređeno je prema austrijskom uzorku.

Dakle, s tim zakonima hrvatsko je kazneno zakonodavstvo već u velikoj mjeri kodificirano, a nazivlje ustaljeno.

Ti su zakoni bili na snazi do kraja 1929. godine. Naime, raspadom Austro-Ugarske Monarhije, te ulaskom Hrvatske u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, započinje kulturološka i svaka druga asimilacija hrvatskog naroda, kada je velik dio hrvatskih jezičnih posebnosti, a najsvastavnije hrvatsko pravno i vojno nazivlje, istisnuto iz službene uporabe, a drugi dio, jedva trpljen, smatran hrvatskim provincijalizmima.⁷ Situacija se naročito pogoršava krajem dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, a kulminira ubojstvom hrvatskih zastupnika u jugoslavenskoj skupštini u Beogradu i uvođenjem Šestosiječanjske diktature. U sklopu svih tih previranja na udar dolaze i hrvatski kazneni zakoni. 1. siječnja 1930. godine stupaju na snagu *Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju* i *Zakonik o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca*, koji su vrijedili na cjelokupnom području tadanje Kraljevine Jugoslavije.

Kaznenopravno nazivlje u monarhističkoj Jugoslaviji bilo je u sadržajnom i terminološkom smislu unificirano. Izvršeno je svojevršno nasilje nad hrvatskim pravnim nazivljem. Ono je sustavno potiskivano i zamjenjivano srpskim kaznenopravnim nazivljem i brojnim internacionalizmima za koje je u hrvatskoj pravnoj tradiciji postojala hrvatska istovrjednica.

Tako je preko noći *kazneno zakonodavstvo* postalo *krivično zakonodavstvo*, *kazneni progon* postaje *krivično gonjenje*, *kazneni postupak* – *krivični postupak*, *kazneno djelo* – *krivično djelo* i slično. *Državni odvjetnik* postaje *državni tužilac*, *jamčevina* – *jemstvo*,

⁵ Prema: Mamić (1999: 72).

⁶ Nacrt prijedloga... (2000: 5).

⁷ Prema: Samardžija (1993: 11).

očevid – uviđaj, prisila – prinuda, ubrojivost – uračunljivost, usmrtiti – lišiti života, tielo – leš, poticanje – podstrekavanje, uhićenje – lišenje slobode itd.

Može se reći da je zamijenjeno više stotina naziva.

Ako je, pak, u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu prije 1929. godine za isti pojam postojalo više naziva, nakon 1929. godine prednost je imao onaj naziv koji je imao i srpski pravni jezik, a oni kojih u srpskom jeziku nije bilo potiskivani su. Tako je između *prisege* i *zakletve* izabrana *zakletva*, između *obitelji* i *porodice* prednost je dobio naziv *porodica*; u dvojbi između *nedužan* i *nevin* izabran je naziv *nevin*, kako je, naravno, bilo u srpskoj pravnoj tradiciji.

Krivični zakoni iz monarhističke Jugoslavije bili su na snazi i u vrijeme Drugog svjetskog rata, jer u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske nisu doneseni temeljni kazneni zakoni, ali je bila donesena “*Zakonska odredba o izricanju osuda..*” kojom se zahtijevala obvezatna uporaba hrvatskoga jezika u sudovima.

Nakon prekida kontinuiteta hrvatskoga kaznenog zakonodavstva uzrokovanog ulaskom u Jugoslaviju, kada nazivlje kaznenog zakonodavstva, kako je ranije rečeno, biva u sadržajnom i terminološkom smislu unificirano, nakon Drugoga svjetskog rata dolazi do još jednog loma uzrokovanog promjenom političkog uređenja.⁸ Uspostavom socijalističkoga društvenog sustava zakoni se djelomično sadržajno mijenjaju prilagođavajući se vladajućoj ideologiji i svjetonazoru. U jezičnom i terminološkom pogledu uglavnom se preuzima nazivlje iz vremena monarhističke Jugoslavije. Određeni se nazivi gube jer nisu bili potrebni u takvim društvenim prilikama. Neki novi nazivi, mahom ideologizmi, stvaraju se, uglavnom suprotno hrvatskoj jezičnoj i pravnoj tradiciji.

U uporabi su bili *Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske* te *Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* i *Zakon o krivičnom postupku*, koji su kao savezni zakoni bili na snazi na području cijele Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Uspostavom samostalne Republike Hrvatske i uvođenjem višestranačkog pluralističkog društva stvoreni su uvjeti da se izvrši juridička i jezična reforma hrvatskih zakona. U stručnim krugovima raspravljalo se o tome treba li odmah izvršiti prevođenje naslijeđenih zakona iz jugoslavenskog vremena na hrvatski standardni jezik, odnosno “očistiti” ga terminološki od nametnutih mu tuđih naziva ili bi to trebalo činiti postupno, paralelno s izmjenama i dopunama kaznenih propisa. Postojala je i opcija da se s jezičnom reformom pričekava do provođenja cjelovite i sveobuhvatne reforme kaznenog zakonodavstva.

Prevladalo je upravo to mišljenje. 1993. godine objavljeni su *Krivični zakon Republike Hrvatske*, *Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske* i *Zakon o krivičnom postupku Republike Hrvatske*, neznatno terminološki izmijenjeni u odnosu na zakone iz socijalističkog razdoblja.

Nakon toga uslijedile su četiri godine sustavnog rada na reformi kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske. Zakoni su obrađeni stručno sa svih gledišta, pa tako i s jezičnog, odnosno terminološkog.

⁸ Prema: Mamić (1999: 184).

Novi zakoni hrvatskog kaznenog zakonodavstva stupili su na snagu 1. siječnja 1998. godine. To su: *Kazneni zakon*, *Zakon o kaznenom postupku*, *Zakon o sudovima za mladež* i *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*.

Pri donošenju tih zakona, kad je riječ o nazivlju, odnosno provođenju terminoloških promjena, vodilo se računa o hrvatskoj pravnoj tradiciji, suvremenom stanju hrvatskoga standardnog jezika i terminologizacijskim postulatima, kao što su točnost, preciznost, jednoznačnost, sustavnost, neemocionalnost, sažetost, pravilnost i slično.

Pri stvaranju bilo koje terminologije poželjno je da nazivi budu što kraći, precizniji, jednoznačni, kako bi omogućili uspješnu komunikaciju unutar struke. U novom hrvatskom kaznenom zakonodavstvu velik je broj kraćih naziva u odnosu na prethodno nazivlje, što je u skladu i s općom težnjom u jeziku za ekonomičnošću izraza. Tako u novom kaznenom zakonodavstvu umjesto *krivična odgovornost* imamo *krivnja*, umjesto *lišenje života* – *usmrćenje*, umjesto *osoba lišena slobode* – *uhićenik*, umjesto *osobe u ropskom odnosu* – *robovi* itd. Vidimo da su jednom riječju zamijenjene čitave sintagme.

Jedna od važnih terminologizacijskih težnji je da naziv bude domaći, ako je to moguće. U pravosuđu je to načelo važnije i izraženije nego u većini drugih struka jer je nepobitan zahtjev svake demokratske države da zakoni moraju biti razumljivi svakom građaninu, pa se zbog toga ne smiju odvajati od službenog jezika države u kojoj su izdani. U pravu ne bi smjele postojati stručne riječi koje mogu biti nerazumljive građaninu te države koji nije pravnik. Pravo nastoji urediti odnose u društvu. Pri tom se koristi riječima koje nužno moraju označavati pojave iz stvarnosti koje su svakome u društvu poznate i imaju svoje općepoznate nazive.⁹ Stoga nema razloga da se te pojave u zakonima označavaju nazivima koji nisu općenito razumljivi, kao što je kod nas donedavno bio slučaj.

Zbog toga su brojni srbizmi i internacionalizmi, kojima su bili preplavljeni hrvatski kazneni zakoni, zamijenjeni hrvatskim riječima. Tako su nazivi kao *prinuda*, *pismeno*, *abolicija*, *krivično gonjenje*, *pretpostavljeni*, *umišljaj*, *nehat*, *potčinjenost*, *staratelj*, *učesnik*, *staranik* zamijenjeni domaćim riječima *prisila*, *dopis*, *oprost*, *kazneni progon*, *nadređeni*, *namjera*, *nehaj*, *podređenost*, *skrbnik*, *sudionik*, *štićenik* itd.

Treba naglasiti da su brojni nazivi koje nalazimo u novom hrvatskom kaznenom zakonodavstvu potvrđeni u hrvatskim kaznenim zakonima prije 1929. godine. Dakle, nastavlja ju kontinuitet hrvatskoga kaznenog zakonodavstva koji je nasilno bio prekinut.

Međutim, nisu preuzeti svi nazivi koji su rabljeni u starim hrvatskim zakonima. To je vidljivo i iz samog naziva *Zakona o kaznenom postupku*, za razliku od *Kaznenog postupnika*, kako se zvao u 19. stoljeću. Također, u novim hrvatskim kaznenim zakonima imamo nazive *dovedbeni nalog*, *prvostupanjski sud*, *drugostupanjski sud*, *namjera*, *spolni odnošaj*, *posvojenje*, *sudionik*, dok su u starim hrvatskim zakonima rabljeni nazivi *dovodna zapovjed*, *prvomolbeni sud*, *drugomolbeni sud*, *nakana*, *prileg*, *posinj enje*, *dionik* i slično.

To pokazuje da novije hrvatsko kazneno zakonodavstvo ipak nije robovalo hrvatskoj terminološkoj tradiciji, nego ju je korigiralo gdje je to bilo potrebno u skladu s novijim hrvatskim jezičnim razvojem.

⁹ Prema: Bayer (1978: 9).

Literatura

- Bayer, V. (1978) Što je pravilnije – okrivljeni ili okrivljenik?, *Vjesnik*, 9. srpnja 1978, 9.
- Brozović, D. (1978) O jeziku u zakonima i o zakonima jezika, *Jezik*, god. 26, br. 1, 13–23.
- Juridisch-pölitische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs* (1853) Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Wien.
- Kazneni postupnik* (1875) Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, komad XIX, 233–353, Zagreb.
- Kazneni zakon* (1997) Narodne novine, god. 53, br. 110, Zagreb.
- Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih* (1852) Sveobći državo-zakonski i vladni list za krunovinu Hrvatsku i Slavoniju, br. 117, komad XXXVI, Zagreb.
- Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (1976) Službeni list SFRJ, god. 32, br. 44, Beograd.
- Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske* (1984) Narodne novine, god. 40, br. 25, Zagreb.
- Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju* (1929) Službene novine, god. 11, br. 33–XVI, Beograd.
- Mamić, M. (1994) Prisega, zakletva i njihove izvedenice, *Odvjetnik*, god. 67, br. 3–4, 37–42.
- Mamić, M. (1999) *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*, Zagreb.
- Mažuranić, V. (1902) O rječniku pravnog nazivlja hrvatskoga, *Rad JAZU*, 150, 235–246.
- Mažuranić, V. (1975) *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Pretisak, Zagreb.
- Nacrt prijedloga Zakona o prijestupima i prekršajima* (2000) Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, Zagreb.
- Samardžija, M. (1993) *Jezični purizam u NDH*, Zagreb.
- Zakon o kaznenom postupku* (1997) Narodne novine, god. 53, br. 110, Zagreb.
- Zakon o krivičnom postupku* (1977) Službeni list SFRJ, god. 33, br. 4, Beograd.
- Zakon o sudovima za mladež* (1997) Narodne novine, god. 53, br. 111, Zagreb.
- Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama* (1997) Narodne novine, god. 53, br. 111, Zagreb.
- Zakon od 16. februara kojim se stavljaju na snagu i uvode u život Krivični zakonik, Zakonik o sudskom krivičnom postupku i Zakon o izvršavanju kazni lišenja slobode* (1929) Službene Novine, god. 11, br. 47–XXI, Beograd.
- Zakonik o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca* (1929) Službene Novine, god. 11, br. 45–XXI, Beograd.
- Zapisnik 2. sjednice Odbora za zakonodavstvo Zastupničkog doma Hrvatskog državnog sabora održane 8., 12. i 14. prosinca 1995.*

CROATIAN PENAL TERMINOLOGY

Summary

The paper analyses the changes of the Croatian penal terminology caused by historical circumstances. Therefore, a short historical overview of penal legislation from the beginning to the contemporary situation is presented. The outline covers the situation in Croatian penal legislation from the statutes of our medieval towns and privileges of free regal towns, the influence of Austrian penal legislation on Croatian legislation, the analysis of the causes of the continuity disruption of Croatian penal legislation in monarchistic and social Yugoslavia, and, in the end, there is a short review on the implemented terminological reform of the penal legislation in independent Republic Croatia.

Ključne riječi: pravo, kazneno zakonodavstvo, kaznenopravno nazivlje

Key words: law, penal legislation, penal terminology